

Sacks viimeisellä matkallaan

Oliver Sacks: *On the Move. A life*. Picador 2015.

Viime elokuussa kuollut neurologi Oliver Sacks (1933–2015) tuli tunnetuksi muisti- ja aistisairauksia käsittelevistä eloisista tapauskertomuksistaan. Julkaistuaan neljännen kirjansa, *Mies joka luuli vaimoan hatuksi* (*The Man Who Mistook his Wife for a Hat*, 1985), hän alkoi saada postia tavallisilta ihmisiltä, jotka olivat tunnistanee kirjasta omia häiriöitään. Sacksista tuli kuuluisa, haluttu yhteistyökumppani, esiintyjä ja kirjailija.

Omaelämäkerrassaan *On the Move. A Life* Oliver Sacks kertoo, miten hän alkoi kirjoittaa neuropaatologisia biografiota. Hän esittelee itsensä neurologian kenttätöläisenä, joka kiinnostui jo varhain inhimillisen elämän monimuotoisuudesta ja sen kuvaamisesta kirjallisessa muodossa. Luettuaan Maynard Keynesin biografisia esseitä opiskeluaikoinaan Oxfordissa hänessä syntyi halu kokeilla lajia ja esitellä omista kliinisissä esseissään sairastuneita yksilöitä epätavallisine heikkouksineen tai vahvuuksineen ja ”näyttää näiden piirteiden vaikutus heidän elämäänsä”. Myöhemmin hän löysi A. R. Lurijan ja hänen muistikertomuksensa.

Elämisen prosessissa

Sacksia eivät kiinnostaneet pelkät neurologiset kategoriat ja lääketieteelliset diagnoosit. Häntä kiinnosti enemmänkin niiden taustalle jäävä inhimillinen elämä, jatkuvas-

ti sopeutuva ja muuntuva, alati liikkeessä oleva sekä uusia yhteyksiä hakeva. Omaelämäkerrassaan hän esittää neuraalisen darwinismin ajatteluaan ohjanneeksi filosofiaksi. Sen kuvaksi piirtyy hänen mielessään biologi Gerald Edelmanin esittämä kuva aivoista orkesterina soittamassa omaa ainutkertaista musiikkiaan – ilman kapellimestaria. *On the Move* -teoksessa hän kuvaa omaa orkestraatiotaan ja kertoo, miltä hänen oma sisäinen musiikkinsa tuntuu ja miten se on muotoutunut.

Sota-aika sisäoppilaitoksessa esimerkiksi synnyttää Oliverpojassa kaipuun päästä vapaaksi, tien päälle moottoripyörän selkään. Nuorena neurofysiologian opiskelijana hän puolestaan kokee vaikeaksi pitää omaa seksuaalisuuttaan sairautena. Hänen on ylipäätään vaikea uskoa, että hän voisi mahtua johonkin yhteen kategoriaan, sen kummemmin kuin hänen Michael-veljensä elämä tyhjentysi skitsofreniadiagnosiin.

Sacksin suuri oivallus oli se, että lääketiede merkitsee myös inhimillisen elämisen, siis ihmisen ajallisen ja kokemuksellisen ulottuvuuden huomioimista. Tätä Lurijalta ja monilta muilta ammentamaansa ymmärrystä hän sanoitti kirjoissaan. Perimmiltään oivallus merkitsee etiikan tuomista tieteseen. Ihmislääkäri joutuu otamaan ihmispotilaasta erilaisen vastuun kuin kliinisestä tapauksesta. Joskus lääkäri voi joutua kysymään, onko sairaudesta parantaminen hyväksi vai pahaksi – ja kenen kannalta. Sacks koki kipeästi oman vastuunsa kokeilelessaan 1960-luvun puolivälissä uutta lääkettä, L-dopaa, vuosikymmeniä horroksessa nuokkuneille potilaille. Myöhemmin hän kirjoitti prosessista kirjan *Awakenings* (1973), josta tehtiin myös elokuva.

Haavoittunut tarinankertoja

Sacksin loistava ura ei sujunut vaikeuksista. *On the Move* on vaikuttava omaelämäkerta siksin, että Sacks kertoo elämästään vilpittömän oloisesti. Hänen me-

netelmänsä herättivät pitkään närkästystä ja vastustusta Yhdysvalloissa, jonne hän oli muuttanut Englannista jo 1960-luvun taitteessa. Omaelämäkertansa kirjoittava 80-vuotias mies saattaa kuitenkin jo ymmärtää vierastuksen syyn. Hän kyseenalaisti menetelmillään tuolloisen neuroanatomisen ymmärryksen ja asetti ikävään epäilyksen valokeilaan koko ajatuksen lääketieteen ennustettavuudesta. Sacksilla ei ollutkaan pitkään aikaan vakituista virkaa, vaan hän toimi vapaana tutkijana ja lääkäriä New Yorkin sairaaloissa ja hoitoloitoksissa.

Sacksin menestyksen takana on myös kirjoittamisen taito. Hän oli intohimoinen kirjoittaja ja kirjoitti käytännöllisesti ottaen koko ajan jotain: muistiinpanoja, raportteja, tieteellisiä artikkeleita ja kirjoja. Hän kirjoitti myös jatkuvasti päiväkirjoja ja kirjoja sekä käytti omia kokemuksiaan tutkimusaineistona. Hänen huumehistoriansa esimerkiksi muodosti omakohtaisen kokemukseksikon neurologisiin poikkeustiloihin – hyvässä ja pahassa. Vastaavasti hän hyödynsi kokemustaan jalan katkeamisesta ymmärtääkseen paremmin potilaitensa jäsenten tai aistien menetyksestä seuraavaa kriisiä.

Painonnostoa harrastaneella tohtori Sacksilla oli voimaa ja rohkeutta punoa intellektuaalinen elämäntarinansa sisäiseen tarinaansa. Hän esiintyy siis omaelämäkerrassaan kahdessa roolissa: päähenkilö-sankarina ja haavoittuneena tarinankertojana. Muulla tavoin omaelämäkerrallista sanataidetta ei synnykään. Oliver Sacks ei lähesty itseään tieteen keinoin, vaan kertomuksena ja myyttinä, jolla on mahdollisuus ylittää tämän todellisuuden rajat. Pystyn kyllä kuulemaan mieleni korvilla, kuinka lukemani taskukirjapainoksen kannessa oleva moottoripyörä on jyrähtänyt käyntiin ja Sacks on taas tien päällä.

PÄIVI KOSONEN

Kirjoittaja on kirjallisuustieteen dosentti ja kirjallisuusterapeutti.